

EUROOPA PARLAMENDI AJALOOLINE TAUST

Euroopa Parlament sai alguse Euroopa Sõe- ja Teraseühenduse (ESTÜ) ühisassambleest, millest kujunes Euroopas sel ajal tegutsenud kolme rahvusülese ühenduse ühisassamblee. Hiljem hakati ühisassambleed nimetama Euroopa Parlamendiks. Alates 1979. aastast valitakse Euroopa Parlamendi liikmed otsevalimistel. Aja jooksul on parlament põhjalikult muutunud. Kunagisest määratud liikmetega assambleest on saanud valitavate liikmetega parlament, mida tunnustatakse Euroopa Liidu poliitiliste eesmärkide seadjana.

ÕIGUSLIK ALUS

- aluslepingud ([1.1.1](#), [1.1.2](#), [1.1.3](#), [1.1.4](#), [1.1.5](#));
- Euroopa Parlamendi liikmete valimist otsestel ja üldistel valimistel käsitlev otsus ja [akt](#) (20. september 1976), mida on muudetud nõukogu 25. juuni ja 23. septembri 2002. aasta otsustega.
- Euroopa Liidu lepingu (ELi leping) artikli 14 lõige 2 ja artikli 17 lõige 2.

KOLM ÜHENDUST, ÜKS ASSAMBLEE

Pärast Euroopa Majandusühenduse ja Euroopa Aatomienergiaühenduse loomist laiendati ESTÜ ühisassambleed, et hõlmata kõiki kolme ühendust. 142 liikmest koosnev assamblee tuli esimest korda kokku 19. märtsil 1958. aastal Strasbourgis Euroopa Parlamentaarse Assambleena. 30. märtsil 1962. aastal sai assambleest Euroopa Parlament.

MÄÄRATUD LIIKMETEGA ASSAMBLEEST VALITAVATE LIIKMETEGA PARLAMENDIKS

Enne kui hakati korraldama otsevalimisi, määras iga liikmesriigi parlament ise Euroopa Parlamendi liikmed. Seega oli igal Euroopa Parlamendi liikmel topeltmandaat.

Pariisis 9. ja 10. detsembril 1974. aastal toimunud tippkohtumisel otsustati, et Euroopa Parlamendi esimesed otsevalimised peaksid toimuma 1978. aastal või pärast seda, ning paluti parlamendil esitada uusi ettepanekuid 1960. aastast pärineva algse konventsiooneelnõu asendamiseks. 1975. aasta jaanuaris võttis parlament vastu uue konventsiooneelnõu, mille põhjal jõudsid riigipead ja valitsusjuhid 1976. aasta 12. ja 13. juulil toimunud kohtumisel kokkuleppele pärast paljude lahkarvamuste lahendamist.

Euroopa Parlamendi liikmete valimist otsestel ja üldistel valimistel käsitlev otsus ja akt allkirjastati 20. septembril 1976. aastal Brüsselis. Akt jõustus 1978. aasta juulis, kui kõik liikmesriigid olid selle ratifitseerinud, ning esimesed valimised toimusid 7. ja 10. juunil 1979. aastal.

LAIENEMISED

Kui Taani, Iirimaa ja Ühendkuningriik 1. jaanuaril 1973. aastal Euroopa ühendustega ühinesid ([esimene laienemine](#)), suurendati Euroopa Parlamendi liikmete arvu 198-ni.

Teisel laienemisel, 1. jaanuaril 1981 [ühines ühendustega Kreeka](#). Kreeka parlament nimetas Euroopa Parlamenti 24 liiget, kes 1981. aasta oktoobris asendati otsevalitud liikmetega. Euroopa Parlamendi teised otsevalimised peeti 14. ja 17. juunil 1984. aastal.

[Kolmandal laienemisel](#), 1. jaanuaril 1986. aastal, kui Hispaania nimetas Euroopa Parlamenti 60 ja Portugal 24 liiget, kes asendati hiljem otsevalitud liikmetega, suurenes parlamendi kohtade arv 434-lt 518-le.

Pärast Saksamaa taasühendamist kohandati Euroopa Parlamendi koosseisu vastavalt toimunud demograafilisele muutusele. Vastavalt parlamendi enda ettepanekutele, mis esitati [10. juuni 1992. aasta resolutsioonis](#) ühtse valimismenetluse ja parlamendiliikmete kohtade jaotuse kohta, suurenes EP liikmete arv 1994. aasta juunis toimunud valimistega 518-lt 567-le. Pärast [ELi neljandat laienemist](#) suurenes EP liikmete arv 626-ni, kusjuures arvesse võeti eelnimetatud resolutsioonis ette nähtud kohtade õiglast jaotust uutele liikmesriikidele.

Prantsusmaal Nice'is 2000. aastal toimunud valitsustevahelisel konverentsil kehtestati parlamendi uus kohtade jaotus, mida rakendati 2004. aasta Euroopa Parlamendi valimistel. Euroopa Parlamendi liikmete maksimaalset arvu (varem 700) suurendati 732-ni. Senise 15 liikmesriigi kohtade arvu vähendati 91 võrra (626-lt 535-le). Ülejäänud 197 kohta jaotati proportsionaalselt seniste ja uute liikmesriikide vahel.

Kui 1. jaanuaril 2007. aastal [ühinesid ELiga Bulgaaria ja Rumeenia](#), suurendati Euroopa Parlamendi kohtade arvu ajutiselt 785-ni, et võtta vastu nende riikide parlamendiliikmed. Pärast 2009. aasta 4.–7. juunini toimunud valimisi vähendati kohtade arvu 736-ni. Kuna Lissaboni lepinguga oli ELi lepingu artikli 14 lõike 2 kohaselt Euroopa Parlamendi liikmete arvu ülempiiriks seatud 751, mida kuni järgmiste valimisteni tuli ajutiselt tõsta 754-ni, lisati 2009. aasta juunis valitud 736-le parlamendiliikmele ametiajal 2009–2014 kaheksateist uut parlamendiliiget. Selle aluseks oli 23. juunil 2010 toimunud valitsustevahelisel konverentsil vastu võetud ja seejärel liikmesriikide poolt ratifitseeritud muutmisprotokoll. Seoses Horvaatia ühinemisega 1. juulil 2013 suurendati parlamendikohtade piirarvu ajutiselt 766-ni, et võtta vastu 12 Horvaatiat esindavat parlamendiliiget, kes valiti 2013. aasta aprillis (vastavalt [Horvaatia Vabariigi ühinemistingimusi käsitleva akti](#) artiklile 19).

2014. aasta valimisteks vähendati kohtade arvu 751-ni. Kohtade jaotus vaadati uuesti läbi seoses Ühendkuningriigi väljaastumisega, mis jõustus 1. veebruaril 2020 ([1.3.3](#)) ja jättis parlamenti 705 liiget. Võttes arvesse pärast 2019. aasta valimisi liikmesriikides toimunud demograafilisi muutusi, eraldati ELi lepingu artikli 14 lõike 2 alusel vastavalt parlamendi [15. juuni 2023. aasta resolutsioonis](#) esitatud ettepanekule veel 11 kohta. Euroopa Ülemkogu [22. septembri 2023. aasta lõpliku otsusega](#) lisati veel neli kohta, määrates ametiajal 2024–2029 valitavate Euroopa Parlamendi liikmete koguarvuks 720.

VOLITUSTE JÄRKJÄRGULINE SUURENEMINE

22. aprillil 1970. aastal allkirjutatud [Luxembourggi lepingu](#) alusel, millega asendati liikmesriikide osamaksud ühenduse omavahenditega (1.4.1), laiendati esimest korda parlamendi eelarvepädevust. Teine sama küsimust käsitlev leping, millega tugevdati parlamendi volitusi, allkirjastati [22. juulil 1975 Brüsselis](#) (1.1.2).

17. veebruari 1986. aasta [ühtse Euroopa aktiga](#) suurendati parlamendi rolli teatavates õigusloomevaldkondades (koostöömenetlus) ning ühinemis- ja assotsieerimislepingute puhul muutus nõutavaks parlamendi nõusolek.

Parlamendist sai tegelik kaasseadusandja pärast [Euroopa Liidu lepingu](#) (7. veebruar 1992) sõlmimist, millega loodi Euroopa Liit (EL) ja kehtestati teatavates õigusloomevaldkondades kaasotsustamismenetlus ja laiendati koostöömenetlust teistele valdkondadele. Sellega sai parlament volituse Euroopa Komisjoni koosseisu lõplikuks heakskiitmiseks, mis oli oluline samm parlamendi poliitilise kontrolli suurendamisel ELi täitevvõimu üle (1.1.3).

[Amsterdami lepinguga](#) (2. oktoober 1997) laiendati reformitud kaasotsustamismenetlust enamikule õigusloomevaldkondadele, millega parlament muudeti nõukoguga võrdseks kaasseadusandjaks. Parlamendi kontroll täitevvõimu üle suurenes taas, kui Euroopa Komisjoni presidendi ametisse nimetamine muudeti sõltuvaks parlamendi nõusolekust. Nice'i lepinguga laiendati kaasotsustamismenetluse kohaldamisala veelgi.

[Nice'i leping](#), millega muudeti ELi lepingut, Euroopa ühenduste asutamislepinguid ja teatavaid nendega seotud akte, allkirjastati 26. veebruaril 2001. aastal ja jõustus 1. veebruaril 2003. aastal. Uue lepingu eesmärk oli reformida ELi institutsioonilist struktuuri, et tulla toime edasise laienemise raskustega. Suurendati parlamendi seadusandlikke ja järelevalvevolitusi ning nõukogus sai hakata kvalifitseeritud häälteenamust nõudvat hääletamist kasutama suurema arvu valdkondade puhul (1.1.4).

[Euroopa Liidu toimimise lepingu](#) (13. detsember 2007) (1.1.5) kohaselt laienes taas oluliselt nii kvalifitseeritud häälteenamuse kohaldamine nõukogus (kasutades uut meetodit alates 1. novembrist 2014 vastavalt ELi lepingu artiklile 16) kui ka kaasotsustamismenetluse kohaldamine (nüüdseks on lisandunud umbes 45 uut õigusloomevaldkonda). Seadusandlikust tavamenetlusest sai kõige enam kasutatav otsustamismenetlus, mis hõlmab kõiki ELi toimimise lepingu olulisi poliitikavaldkondi (artikkel 294 – endine EÜ asutamislepingu artikkel 250). Lisaks on parlamendi osatähtsus kasvanud aluslepingute tulevaste muudatuste ettevalmistamisel (ELi lepingu artikkel 48). Peale selle muutus osana Lissaboni lepingust (ning algselt osana Euroopa põhiseaduse lepingu läbikukkunud eelnõust) õiguslikult siduvaks [Euroopa Liidu põhiõiguste harta](#), millele kirjutasiid 7. detsembril 2000. aastal Nice'is toimunud Euroopa Ülemkogul alla Euroopa Parlamendi president, Euroopa Komisjoni president ja nõukogu eesistuja (4.1.2).

Euroopa Parlamendi 23.–26. mail 2019. aastal toimunud valimistega seoses ilmnes, et parlament kasutab täiel määral ELi lepingu artikli 14 lõiget 1, milles on sätestatud, et „Euroopa Parlament täidab koos nõukoguga seadusandja ja eelarve kinnitaja

ülesandeid. Ta täidab [...] poliitilise kontrolli [...] funktsiooni. Parlament valib komisjoni presidendi.“ Lisaks on ELi lepingu artikli 17 lõikes 7 sätestatud, et teised komisjoni liikmed kiidetakse Euroopa Parlamendis heaks ühtse nimekirjana.

Hiljutised uuringud Euroopa Parlamendi panuse kohta majanduskasvu näitavad, et parlamendi koostatavad õigusaktid annavad aastas üle triljoni euro ELi SKPsse, tugevdades ELi elanike ja ettevõtjate õigusi^[1]. Samuti antakse oluline panus ELi eelarvega (1.4.3)^[2]. Tõenditel ja eksperditeadmistel põhinevaid õigusakte toetavad [uuringud ja seminarid](#), mida korraldavad viis poliitikaosakonda, kes pakuvad parlamendikomisjonide, delegatsioonide, parlamendi presidendi, juhatuse ja peasekretäri taotlusel kõrgetasemelist sõltumatut ekspertteavet, teevad analüüse ja annavad nõu poliitikaküsimustes.

Alates 2014. aasta valimistest on Euroopa tasandi erakonnad (1.3.3) esitanud oma esikandidaadid Euroopa Komisjoni presidendi ametikohale, et suurendada valijate osalust Euroopa Parlamendi valimistel.

Pärast [Suurbritannia ja Põhja-liri Ühendkuningriigi Euroopa Liidust ja Euroopa Aatomienergiaühendusest väljaastumise lepingu](#) allkirjastamist 24. jaanuaril 2020 andis Euroopa Parlament oma nõusoleku nõukogu otsusele sõlmida kõnealune väljaastumisleping (ELi lepingu artikli 50 lõige 2). 29. jaanuaril 2020 toimunud hääletus (621 poolt- ja 49 vastuhäält) oli ühtlasi viimane kord, kui Ühendkuningriigist pärit Euroopa Parlamendi liikmed parlamendi töös osalesid, kuna Ühendkuningriigi väljaastumine jõustus 1. veebruaril 2020.

Parlament andis 28. aprillil 2021 nõusoleku (ELi toimimise lepingu artikli 218 lõike 6 punkt a) [ühelt poolt Euroopa Liidu ja Euroopa Aatomienergiaühenduse ning teiselt poolt Suurbritannia ja Põhja-liri Ühendkuningriigi vahelise kaubandus- ja koostöölepingu sõlmimiseks](#).

Järgmised Euroopa Parlamendi valimised toimuvad 6.–9. juunil 2024.

Käesoleva teabelehe on koostanud Euroopa Parlamendi kodanike õiguste ja põhiseadusküsimuste poliitikaosakond.

Udo Bux / Mariusz Maciejewski
04/2024

[1]Maciejewski M., „Contribution to Growth: Delivering Economic Benefits for Citizens and Businesses“ (Panus majanduskasvu. Sellest kodanikele ja ettevõtetele tulenev majanduslik kasu), siseturu- ja tarbijakaitsekomisjoni jaoks koostatud uuring, majandus-, teadus- ja elukvaliteedi poliitika osakond, Euroopa Parlament, Luxembourg, 2019.

[2]Stehrer R. jt, „How EU funds tackle economic divide in the European Union“ (Kuidas ELi vahendid vähendavad majanduslikku lõhet Euroopa Liidus), eelarvekomisjoni jaoks koostatud uuring, eelarvepoliitika osakond, Euroopa Parlament, Luxembourg, 2020.